

MERÉNYI VARGA LÁSZLÓ

„...s általa híres e föld”

JANUS PANNONIUSRÓL — HALÁLÁNAK 500. ÉVFORDULÓJÁN

SZEGEDI ZÁKÁNY BALÁZS:

JANUS PANNONIUS HALÁLÁRA

*Kit nemrég hamuszürke penész fojtott, tehetetlen
rabságban, s kicsi fény sem ragyogott neki már,
íme, királyi fejét fölemelte az ég magasába
Janus, nincs többé már e gyülölt tereken.
Mindent mit csak irigy kora megvont híre-nevétől,
mindazt most bőven nyújtja a jószivü ég,
és él híre, amíg csak Luna sebes szekerével,
s Phoebus a tűzzel fönt nyargal a földeken át.*

(1522)

(Bede Anna fordítása)

1463 decemberében az akkor huszonkilenc éves pécsi püspök lélekszakadva sietett haza Mátyás Jajca várát ostromló táborából édesanyja halálos ágyához, hogy még elfogja homályosuló szemének búcsúsugarát — aztán gáttalan áradással tört fel lelkéből a *Gyászdal anyjának, Borbálának halálára*:

*Hogy jajgassak, e friss fájásra teremhet-e balzsam?
Ím itt fekszik anyám, könnyeim öntözik őt.
Hát ez a nap keserű lesz életem alkonyatáig
S bár keserű, illő módja: megünnepelem.*

(Csorba Győző fordítása)

Fiúi kegyelele minden évben figyelmezteti majd a gyászos évfordulóra — folytatja —, és még a decemberek hősín ragyogása sem feledteti vele szomorúságát. S mintha vele gyászolna a természet is:

*Sűrű sötét felhő elzárja a mennyet a naptól,
S ködbeborulva remeg leple alatt a világ.
Illik is éppen e gyász az ilyen szomorú temetéshez!
Nem tűr meg ravatal tündöklő ragyogást.*

(Jékely Zoltán fordítása)

A friss seb elcsitult fájdalmat idéz: éppen ilyen gyászos decemberi nap ragadta el három évvel korábban az életből agg itáliai mesterét, *Guarino Veroneset*, akinek tudását, páratlan felkészültségét köszönhette. A decembert kárhozzátó képsor a kihalt világ rajzával folytatódik. Az antikizáló reminiscenciák közé belopakodik a korabeli valóság: a déli végek szülötte, a török zaklatta Délvidék püspöke, Mátyás táborainak lakója ilyenkor sem tud elfeledkezni az örök ellenségről:

*Műved az is, hogy a vad, dúló-rabló-hadu ozmán
Jég borította folyón játszva jöhet mireánk.*

(Jékely Zoltán fordítása)

Aztán hirtelen egészen más irányt vesz gondolatmenete:

*Ostobaság e dühödt siralom: nem a hónap a vétkes!
Forgó földtengely hajtja a fürge időt.
Csillagképek, akiktől függnek az emberi sorsok,
Vád egyedül titeket érhet a könnyeimért.
Döntötök, égi erők, ti az életen és a halálon,
S minden e-földi dolog bennetek áldja okát.*

(Jékely Zoltán fordítása)

„En ezidáig Isten segélyével horoszkópok és asztrológusok nélkül is eléggé boldogan éltem, s remélem, élek ezután is” — írja egy évvel korábban egy levelében *Galeotto Marzióhoz*. A versbeli fordulat azonban valami másról tanúskodik. Egyrészt arról, hogy annak a *Galeotto Marzió*-nak a barátja, aki „az új naprendszernek egyik előhírnöke” volt (*Kardos Tibor*), az nem vonhatta ki magát a Föld forgását egyelőre még csak megsejtő elmélet hatása alól. Másrészt pedig arról, hogy a csillagászat iránti aktív érdeklődéssel egyidőben első nyomaiban fogható meg az újplatonizmus filozófiája Janus költészetében. A csillagok mozgásában el van rejtve a földi történések sora, s a csillagmozgásban magát feltáró Világsszellem vagy Világlélek ezen keresztül hat a gyarló anyagi világ mozgástörvényeire. Ezért fordultak a 15. századi újplatonizmus képviselői a még a kereszténységénél is régebbinek tartott misztikus művek felé, és így vált központi szereplővé tanaikban az asztrológus, a mágus, a csillagjós. Janus Pannonius csak 1465-ös itáliai követjárása után válik az újplatonizmus hívévé, amint erről 1465 és 1468 között keletkezett magyarországi elégiái tanúskodnak. Felfogása — éppen az újplatonizmus firenzei mesterének, *Marsilio Ficino*-nak hatására — módosul is: a csillagok nem *okozzák*, csupán *jelzik* a földi életben bekövetkező változásokat.

*Egyeseket ha talán megbotránkoztat a gyászom,
S azt mondják: a szívem túl puha asszonyi szív*

(Jékely Zoltán fordítása)

— ad új fordulatot a versnek a költő —, akkor gondoljanak a mitológiának azokra a hőseire, akik kitűntek szüleik iránti szeretetükkel. Az olyan történelmi alakok, mint az anyja könyörgésére Róma elfoglalásáról lemondó *Coriolanus* mellett mitológiai hősök is felbukkannak a példák között: így a Bacchust fölnevelő nimfák, akik csillagképként kerültek fel az égre. Kétségtelen, hogy a mitológia az antik siratódal, a *threnos* elengedhetetlen kellékeként került a versbe. Az antik elégia, amely mellett a gyászdal nem vált önálló műfajjá, bőséges példákkal szolgálhatott a görögben és latinban egyaránt kitűnően képzett Janus számára. Akár az alexandriai elégikusok csoportjára, akár *Propertius*ra gondolunk mint példaképre, mindkettőt elhomályosítva a Fekete-tenger mellé száműzött *Ovidius* az mégis, aki — rokon sorsából adódóan — legközelebb áll az elégikus *Pannonius*hoz. „Ez a versbűvész, ez a játékosá vetemült csodálatos zseni mindenből verset tudott kerekíteni, éppen egyéniségében gyökerező rutinjának a legnagyobbakat is megszügyenítő, utolérhetetlen

varázsereje által. A hatásában legnagyobbat mégis akkor alkotta, amikor már a rutin is kihagyóban volt, s már csak a keserves panasz hangjai ömöltek a megszkott verslábakba a barbár Tomis tengerpartján, ahova Augustus ... száműzte." *Horváth István Károly* idézett szavai nyomán önként kínálkozik a párhuzam, hiszen egyetlen mozzanattól eltekintve ragyogóan illenek a magyarországi elégiákban magát elsirató Janusra is. Az eltérés a *kényszerített* és a *vállalt* sors különbözőségében van — az azonosság azonban széttephetetlen, ha az élgia művésze gondolunk. Nem véletlen, hogy a betegség, szellemi társtalanság és magány örögi malmában őrlődő Janus nemcsak verseiben festi lelkiállapotát, hanem a hatvanas évek elején íródott levelekben is felbukkan panaszszava. *Alexander Oliva* bíborshoz írott levelében még ott áll ellensúlyként a hírnév tudatos vállalása („Mert költsék bármi nagy híremet: őszintén megvallván az igazat, én soha lelki érényekben oly kiváló nem voltam, és amennyi tudományt egykor Itáliában magamba szívtam, a feledés meg a hosszas elszokás már mindet kipárolgattatta belőlem”); barátjához, *Galeotto Marzió*hoz már sokkal őszintébb: „... barbár földünkön sem elégséges könyv nem volt, sem hallgatóm, ki tapsával ösztönözne erre a munkára.”

Valószínű, hogy mindez átsuhan az anyja holtteste felett virrasztó ifjú püspök lelkén. Ez a fájdalom készíti a múlt megidézésére, és a napsugaras emlékek áttörnek a december ködén. Gyermekkorára emlékezik, s még olyan apróságot sem felejt ki, hogy édesanyja (hányszor mesélhette neki!) nehezen szülte meg őt.

*Majd amikor biztosabbá lett lábam a földön,
S nyelvem a selypítést elhanyagolta, legott
Iskolamesterhez küldtél a nemes tudományra,
Hogy ne mulasztgassam tétlen a napjaimat.*

(Csorba Győző fordítása)

Az idézett részlet tanú rá: nagyon korán tanulásra fogták, és így történhetett, hogy

*Még csak alig kóstoltam volt a tudásba, de máris
Szép bizonyítékát adta előre jövőm.*

(Csorba Győző fordítása)

Vitéz János, anyai nagybátyja felfedezi — és aztán tizenegy csodálatos itáliai év következik. Vitéz józan felismerése, hogy e kiváló képességű gyermeknek külföldön kell tanulnia, mohón nyomába erednie a hazánkban nem honos tudományoknak. „Mily nemes is az a lélek, és istenadta tehetségét mennyire megbecsüli, mely méltóságán alulinak tartja, hogy parlagi műveltségünkhöz kötődjék!” — kiált fel egy levelében, amely csaknem egyidőben kelt Janus Itáliába küldésével. A levél folytatása sem akármilyen: „De ha felbőfög is valaki némi irodalmi ízt abból, ami nagyon keveset e lapos iskolázottságban nyert, helyes és teljes ékességre mégsem juthat, mert a megemésztett kevés anyag és a még soványabb remény a tudomány-nak nemhogy halvány mását, de árnyékát is alig képviseli.” Ez pedig — mai szóhasználatnál élve — kultúrpolitikai koncepció a javából! Ezért indulnak tehetséges fiatalok Itáliába, e tisztán látó elme ezért igyekszik kijuttatni a tehetségeket: kell a kiművelt emberfő a kancelláriákba, az országos politika fő műhelyeibe. Így jut Itáliába Vitéz Borbála fia mellett a másik rokon, a fiatalabb Garázda Péter, Kosztolányi György, Mátyás későbbi királyi követe, és Bánfalvi Miklós, utóbb Vitéz alkancellárja.

Guarino ferrarai iskolája inkább diplomata-, semmint tudósképző volt, bár neveltjei képzett humanistákként egész Európában hirdették kiváló hírnevét. És Vitéz nem csalódott: amikor Janus 1451-ben néhány hónapra hazalátogatott, a nagyváradi püspök e sorok kíséretében küldi vissza mesteréhez: „Kiváló férfiú! Láttam hazahívott Janusunkat, a hajdani gyermeket, ki most mesterének szemefénye, és aki csak úgy tündöklök a tudománytól. Nagy öröömökre szolgált benne a rokon személye, de sokkal inkább nevelőjének képmása! Most láthattam egyébként, hogy immár

szükséges leszen fölmérnem, mekkora becsben tartsam az irányában eddig is megnyilvánult gondoskodást, szeretetet, nevelést és jóindulatot.”

A felmérés valóban időszerű volt. A fiatal Csezmiczei János nagyváradi kánónoki jövedelemmel az iszákjában tért vissza Itáliába. A ferrarai és padovai tanulóévek alatt nemcsak kiváló tudóssá érik a rendkívüli képességű ifjú, hanem ragyogó költővé is. Martialis követőjeként mesteri epigrammák, csipős telitalálatok szerzőjeként ismeri meg nevét a humanista Itália, a pezsgő irodalmi élet és mecénásai jóindulata pedig kibontakoztatja benne a panegyricus-költőt, aki — e zömmel megrendelésre írott versek tanúsága szerint — az európai politika kulisszatitkainak is ismerőjévé válik. Lassan beérik Vitéz ideálja, a kiművelt emberfőként politizáló, országos és nemzetközi gondokkal sikeresen megbirkózó humanista. A kánonjog doktoraként 1458-ban hazatérő ifjú gyönyörű ígérlet — és kiteljesedett költő.

Mindez: ragyogó múlt, de elmúlt. A költő beleéli magát édesanyja helyzetébe, akitől elszakították legkisebb fiát:

*Ó, ezalatt mennyit vágyhattál, kedves, utánam,
Mennyi öröm, féltés törte szegény szivedet.
Am miután az olasz földről végül hazatértem,
S majd gyerekemberként főpapi szék fogadott,
Semmi nagyobb boldogság nem volt alkonyatodban,
Mint hogy meglelted nálam az otthonodat.*

(Csorba Győző fordítása)

Olyan motívumokat sző ezután versébe, amelyek — erre először Kardos Tibor mutatott rá — a népi siratókból kerültek a gyászdalba. Utaltunk már arra, hogy az ókori elégia is termékenyítő hatással volt lírájára, s most hallatlanul érdekes megfigyelni, ahogyan a csiszolt humanista vers a népivel találkozik. Ezeket a motívumokat Janus még kisgyermek korában hallhatta a temetéseken, s most a tudós költő versét is új színekkel gazdagítják. Újakkal és egyben *időállókka*l, hiszen ezek a motívumok a Bartók és Kodály gyűjtötte siratókban is szerepelnek.

Mindenekelőtt ilyen a halott emlékeztetése az őt sirató hozzátartozóval közösen eltöltött időre:

*Egyszer azon bajlódtál, hogy s mint töltsed a kedvem,
Máskor öreg kézzel szótted a lenfonalat.*

(Csorba Győző fordítása)

Az idillikus hangulatba áttűnő kép annál megkapóbb, mivel ellentétéként ott állnak a négy gyermek (Janusnak két bátyja és egy nővére volt) felnevelésével eltöltött nehéz esztendőik, amelyekre ugyancsak megindult líraisággal emlékezik a költő.

A másik motívumot akár a mai népeletből is meríthetné:

*Összeszaladt a rokonság mind, hallván a borús hírt,
Oly sok nő, hogy alig fértek a házba. Nehéz
Szívvel sírtak a lányok, nemrég gondviselőjük
Voltál s lányod már zárta zokogva szemed.*

(Csorba Győző fordítása)

Megemlékezik a visszamaradók gyászáról, elhagyatottságáról, árvaságáról, majd édesanyja érényeit, jótulajdonságait önti formába:

*Bűntelenül éltél, rendben végezted a munkád,
Isten- s embernek hűn megadád, ami járt.
Holt urad emlékét őrzéd; im, erre bizonyság:
Nem tetted le sosem özvegyi fátýolodat.*

(Jékely Zoltán fordítása)

De azt is a népi siratókból vett motívumnak tekinthetjük, hogy nemrégí gyászát, *Guarino* halálát is beleszötte az új gyásztól komorló költeménybe. S ahogyan *antik* és *népi* érdekes kettősségére figyelhettünk a gyászélegia motívumainak vizsgálatánál, ugyanúgy kettős fénytörésben jelentkezik Janus egyénisége — *püspök* volta és *pogány* mitológián nevelkedett műveltsége:

*Megcselekedted mind, mit a szent törvény csak előir;
Nyitva a börtönöd, im, csillagos égbe repülsz.*

(Jékely Zoltán fordítása)

A latin eredeti (próza fordításban: „mindazoknak a szentségeknek eleget tettél, amelyeket a törvény parancsol”) félreérthetetlenül arra utal, hogy édesanyja felvette az utolsó kenetet; a következő sor:

Ég veled, édesanyám, szent asszony, mennyei polgár!

(Jékely Zoltán fordítása)

„mennyei polgár” (az eredetiben: „civis Olympi” — „az Olymposz polgára”) kifejezése pedig vitathatatlanul mitológiai képzetet asszociál. Erre azonban — ősrégi keresztény sirató motívum! — az utolsó ítélet utáni találkozás említése következik, s az ősi katolikus „sit tibi terra levis” szelídebb-pompázóbb változata a költemény záróköve:

*Addig aludj csak anyám, megháborítatlan a sírban,
S csontjaidon ne legyen súlyos a kriptá köve.*

(Jékely Zoltán fordítása)

Talán nem jártunk tévúton, amikor e vers kapcsán arról próbáltuk meggyőzni az olvasót, hogy elégiáiban áll legközelebb költőnk a mai értelemben vett költő fogalmához. Későbbi elégiáiban is szuverén hangon és megrendítő őszinteséggel lobban fel és lobban el a költői én, s alkot valóban modernet, mindig korszerűt, azaz: klasszikusat. És e vers olvasásakor nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a magyar irodalomban először csendül fel ajkán a fiúi szeretet szava, s hallik át századokon, míg követőre talál immár magyar nyelven verselő költőutódaiban.

2

A *Gyászdalban*, amelynek keletkezésével egyidőben — mint leveleiből láttuk — Janust az irodalmi élet hiányából fakadó rossz közérzet is gyötri, a Janus-tragédia első láncszemét sejtjük. 1463-tól szinte minden esztendő hozzáad egy-egy láncszemet ehhez, és így bontakozik ki emberi-költői-politikusi tragédiája. Hiszen a halál dús zsákmánnyal távozott tőle: utolsó érzelmi támaszát veszítette el az édesanyjában. Vitéz és Mátyás révén azonban mindjobban elmerül a politikai életben, s növekvő befolyása feletti örömet személyes bajok törnek meg.

1464-ből származik az első tudósítása betegségéről (*Mikor a táborban megbetegedett*), s ez, ha egy 1458-as versével összevetjük, jóval több lehetett múltó láznál: halálfélelem gyötri, s megírja sírfeliratát is, ragyogó tömörséggel és költői öntudattal emelve ki saját érdemét:

*Itt nyugszik Janus, kivel ősi Dunánkhoz először
Jöttek a szent Helikon zöldkoszorús szüzei.
Ezt a dicsőségét, ó, hagyd meg a holtnak Irigység;
Rosszakarat, kíméld hült porait legalább.*

(Kálnoky László fordítása)

Az 1465-ös esztendő a római követjárás éve; „... ahogyan a mondabeli Anteus, anyaföldet érintve, visszanyerte testi erejét, úgy nyerte ő vissza költői erejét, alkotó kedvét Itáliában” — írja találónan *Gerézdi Rabán*. A firenzei platonista akadémia tagjaival való kapcsolat új lelkesedést öntött belé, ösztönző távlatokat nyitott előtte. Könyvekkel megrakodva, szép terveket kovácsolva tér haza. Követjárása ebből a szempontból sikeres volt. Nem rajta múltott, hogy a nyugati hatalmak törökellenes összefogása (már ki tudja hanyadszor!) merő illúziónak bizonyult, és szertefoszlott. Követjárása során Rómában II. Pál pápa előtt ragyogó szónokként ismerte meg Itália, s az is kiderült, hogy még mint költőt sem felejtették el.

Politikai karrierje azonban mintha megbicsaklott volna. Feltételezik, hogy az oka a II. Pál pápa ellen írt vitriolos epigramma-sor lett volna, s a Mátyás udvarában élő pápai követ, *Hieronymus Lando* bíbornok, krétai érsek áskálódott ellene, s igyekezett befeketíteni a király előtt. 1466-ban újra súlyosan megbetegszik, álmatlanság gyötri, azaz: minden a fokozódó rossz közérzetre mutat. A vigasztalást ismét az újplatonizmus eszméi hozzák: a lélekvándorlás tanához fordul vigaszért, és gyönyörű elégiát ír *Saját lelkéhez*. Olyan motívumot szólintat meg itt, amely az olasz quattrocento platonizmusában bűvópataként újra meg újra előbukkan:

*Atlas teste se kell, se Milo erejét nem irigylem:
Nem baj, a test ha sovány, csak ne legyen beteges.
Jobbá nem teheted, hagyd árva-magára e testet,
S szállj ki belőle, suhanj, vissza a csillagokig.*

(Vas István fordítása)

Visszatér az Itáliában, tanulóéveiben megkezdett foglalatosságához: Démoszthenész, majd Plutarkhosz munkáiból fordít — latinra. A szaktudomány nem értékelte még eléggé Janus Pannonius fordítói munkásságát, holott ezen a téren is úttörő volt: *elsőként* ültetett át irodalmunkban görög szöveget — a kor tudós irodalmi igényének megfelelően — latinra. S ha már a prózairó Janusról szólnak, ne feledkezzünk meg a *levélíróról* és a *szónokról*. A diplomáciai levelezés irányítójaként is, személyes leveleiben is a legnagyobb szerűbb humanista levélírói eszmények jegyében szolgál egy rendkívül korszerű politikai irányvonalat, Mátyás központosító és törökellenes politikáját.

A súlyosodó magány évei ezek, pedig lázas tevékenységgel dolgozik: „Most, most kellene tanulnom és alkotnom, míg koromnál fogva épek az érzéseim, töretlen a szellemem, és lelkem még nem csömörlött meg. Majd ha így-úgy elérkezik az öregség, akkor irodalom helyett inkább már belső tökéletesedésünkkel, világi dicsőség helyett inkább üdvösségünkkel kell foglalkoznunk. Ifjúságunk mostani hanyaveti játékaitól akkor már vagy el kell búcsúznunk, vagy meg kell őket változtatnunk, és mindenestül rá kell térnünk a szép beszédre a szép életre.” Pogány eszményei még ekkor sem hagyják cserben, ebben a *Galeottó*hoz írott levélben a valóságos elmélkedést késő öregkorára halasztja.

Az 1467—68-as erdélyi, ún. Szentgyörgyi-féle összeesküvésben sem Vitéz, sem Janus nem vett részt, sőt az összeesküvés leverése után még nagyobb befolyáshoz jutottak. 1468-tól lírai műzsája elhallgat, 1469—70-ben Laki Thuz János szlavóniai bán bántársaként említik a források. 1470 februárjában Mátyás oldalán látjuk a király bécsi látogatásakor. Ezekből az évekből epigrammák maradtak fenn. A haláláig, 1472 tavaszáig hátralevő két esztendő eseményeiről nagyon kevés az adatunk, s gyérek a történelmi források is.

Az 1471-ben kirobbant főúri összeesküvés, amelynek vezetői Vitéz János esztergomi érsek és Janus Pannonius pécsi püspök voltak, a maga bonyolultságában mindmáig „terra incognita” a történettudomány számára. Az irodalomtudomány *Kardos Tibor* álláspontját fogadta el: a súlyos adók és Mátyás északi háborúi miatt elégedetlen főurak, főpapok fogtak össze, hogy Mátyást letaszítsák trónjáról. Mátyás *Bonfini* tudósítása szerint nagyon nehéz helyzetbe került: „Az összeesküvés oly

heves és széles körű volt, hogy Magyarország túlsó felén Matusnai Gábor kalocsai érseken, Országh Mihály nádorispánon meg néhány főúron kívül nem volt senki, aki hű maradt a királyhoz, ... a mintegy hetvenöt kerületből, amelyeket vármegyéknek neveznek, alig kilenc maradt, mely Mátyásnak engedelmeskedett..." Mátyás azonban rendkívüli erélyével úrrá lesz a helyzeten, s az országba behívott Kázmér lengyel királyfihoz csak a pécsi püspök és Rozgonyi Rajnáld csapatai csatlakoznak. A kudarc teljes, Kázmér seregét kiszorítják, Pannoniust menekülés közben éri utol a halál 1472. március 27-én, s még ugyanez év augusztusában házi őrizetben meghal Vitéz János is.

Számunkra mindebben a legizgalmasabb a költő és a király viszonya. Jogosan merül föl a kérdés: vak lett volna Janus? Egy szűk látókörű és vagyontelítő, -harácsoló főnemesi magatartásnak a kelepcéjébe került volna? Ellenzője lett volna azoknak az Európa-szintű törekvéseknek, amelyekért aztán a 16. század veszni indult Magyarországon valóságos kultusszal övezik Mátyás emlékét?

Az egyetlen emlék, amelyben Mátyás Janus érdemeit méltatja, egy 1464-es levél, amelyben Janus püspökutódainak bányaművelési jogot ad a király, teljes vámentességgel. A királyné, Podjebrád Katalin kancellárjaként és a király diplomatájaként működő Janus hatalmas befolyása tény. Az elhidegülés okait Mátyás politikájában kell keresnünk.

1467. október 15-én kelt Pannonius Plutarkhosz-fordításának előszava. „Mennél inkább hatással lesznek rád a derék férfiak tanácsai, mennél kevésbé hódolsz be korodnak, ha kielégítéd valamennyiünknek beléd vetett nagy-nagy reménykedését, és az Istenség kegyével lankadatlanul törsz a diadalra: akkor meg teljességgel Traianusszá lehetsz!” — inti ebben az előszóban a királyt. Végzetes egybeeséseknek vagyunk tanúi: a „derék férfiak” visszaszorítása a politikai hatalomból, a csehországi hódítások — és ami ezzel együtt jár: a törökellenes politika időleges vagy legalábbis pillanatnyi feladása. Így álcázhatták a török veszélyre hivatkozva Mátyás kormányzatával szembeni elégedetlenségüket a „derék férfiak”. Vitéz megtorpanása és ki-egyezése a királlyal azonban a vállalkozást kettétörte.

Érdekes, hogy a Mátyás-féle, mondhatnánk hivatalos álláspontot deklaráló *Bonfini* művében a pécsi püspök a vezető, „ki akarata ellenére hajszolta nagybátyját az összeesküvésbe...”. Ez aligha hihető. A hivatalos (sugalmazott) álláspont védte az ország legnagyobb egyházi méltóságát, Hunyadi János régi hívét, az ország politikájának negyedszázadon át kovácsát, a kancellárt. Janus viszont nem keresett békülést — Janus nem alkudott...

1472. március 25-én kelt levelében (címettjei Habsburg Ernő és Albert hercegek) a király a pécsi püspököt Ausztriában körözteti: „... értesülésünk szerint a pécsi püspök ezután talán a ti hercegségek területén akarja folytatni velünk és országunkkal szembeni áruló tevékenységét. Ezért nyomatékosan kérünk, szíveskedjetek egész hercegségek területén kihirdettetni, hogy bárhol is jelennék meg a pécsi püspök, fogják el mint árulót, és küldjék hozzánk.” Janus eközben Nyitráról (ahol Kázmér megvetette a lábát) Esztergomon át (és Budát megkerülve?) Pécsre ment. Mátyás ne tudta volna ezt? Hiszen Pannonius kétszáz fős bandérium élén lovagolt... Vagy időt akart engedni pécsi püspökének a magábaszállásra? És kész volt a megbocsátásra? Ki tudja. S közben az utolsó szálát szőtték Janus életfonalába a párkák, az utolsó vékony szálát, melyet aztán a könyörtelen Atroposz elmetezett. Harmincnyolc éves volt, Zágráb mellett, a Laki-Thuz család várában halt meg.

Európa humanista közvéleményét kibékítendő, a király, „hogy a jeles költő tisztas temetés nélkül ne maradjon, ... illő szertartást rendelt” (*Bonfini*).

A Janus-életmű összegyűjtése már Mátyás alatt megindult ugyan, de soha nem valósult meg teljesen. Művei másolatban szétszóródtak Európában. Ugyanilyen törés

következett be az életmű továbbélésében is: latin nyelvű kultúránk olyannyira erős volt, hogy nem tette szükségessé a fordítást — anyanyelvünk 19. századi áttörésével pedig ez az életmű csaknem feledésbe merült.

Janus Pannonius és Szeged kapcsolata régi keletű: 1464-ben — a források tanúsága szerint — a pécsi püspök részt vett a szegedi országgyűlésen: itt döntöttek annak a követségnek sorsáról, amelynek aztán Janus vezetője lett. 1522-ben egy Bolognában tanuló magyar diák, *Szegedi Zákány Balázs* (Blasius Zakan Segedinus Pannonius) áldozik kegyeletes verssel a költő emlékének. A cikkünk mottójaként szereplő költemény Szeged első tisztelgése a költőóriás előtt. (A költeményt *Kovács Sándor Iván* szívességéből közölhetem.)

A folytatásra sokáig kell várni, egészen századunk húszas éveinek végéig. A kiváló szegedi (?) filológus, *Juhász László* a legtöbb európai nagy könyvtár kéziratos anyagát feldolgozta, és megvetette egy (azóta is még csak születőfélben levő) kritikai kiadás alapját. Péccsett 1931-ben alakult meg a Janus Pannonius Társaság, s indult meg (az 1940 óta szegedi egyetemi tanár) *Koltay-Kastner Jenő* szerkesztésében a Janus Pannonius Könyvtár, első darabjaként az akkori szegedi professzor *Husztai József* mindmáig alapvetésnek számító Janus Pannonius-monográfiájával (Pécs, 1931.).

Pannonius születésének 500. évfordulóján Szeged méltóképpen ünnepelt: ekkor jelentek meg *Berczeli A. Károly* fordításában válogatott versei. A kötetet *N. Kontuly Béla* illusztrálta, és *Fógel József* egyetemi tanár írt hozzá előszót. Elmondhatjuk: Pécs mellett nincs még egy magyar város, ahol annyit tettek volna emlékének megőrzéséért, mint Szegeden.

Koltay-Kastner professzor több mint negyedszázados oktatói működésének eredményeként a Pannonius-kori humanizmus szelleme elevenen él ma is a szegedi egyetemen. *Karácsonyi Béla* egyetemi docens Janus Pannoniusnak a centralizmushoz való viszonyáról tart előadást az idei pécsi tudományos ülészakon, *Kulcsár Péter*, az egyetemi könyvtár osztályvezetője pedig a Bonfini-életmű forrásainak feltárásáért tett igen sokat.

„A magyarországi latin költészet mindjárt az első elhatározó lépésnél egy olyan világnagysággal indult el, akinek példája szinte változatlan erővel mindaddig hatott, amíg a latin nyelvű költészet egyáltalán közönségre talált. Janus évszázadokon át... nemzetközi megbecsülésünknek egyik bőséges forrása...” volt — írja monográfiájában *Husztai József*. Az európai hírű költőnagyság méltó propagálója lesz az az e hónapban megjelenő kötet, amely — *V. Kovács Sándor* szerkesztésében — munkái eddigi legteljesebb, kétnyelvű kiadásával hirdeti Janus Pannonius költészetének ma is élő és nem múló időszerűségét.